

ken: een benzinestation dat in 1963 gebouwd wordt op de Aquamarijnlaan 61 in Utrecht.

Door deze veelheid van stijlen noemde een criticus hem onlangs „een kameleon uit overtuiging“.

Behalve het werk dat Van Ravesteyn in Utrecht tot stand bracht, en dat een goede doorsnede van zijn ontwikkeling als architect en interieurontwerper te zien geeft, ontstonden tal van werken buiten de Domstad: een overzicht van het gehele oeuvre is te zien op een tentoonstelling die van 19 november 1977 tot 8 januari 1978 in het Centraal Museum gehouden wordt. Door foto's, tekeningen, meubels en maquettes wordt getracht iets van de verscheidenheid van deze omstreden bouwmeester weer te geven.

Ook is er een diaprogramma in kleur, met onder andere dia's van de nog in Utrecht aanwezige ontwerpen. Voor wie dieper op de zaken wil ingaan is er een catalogus te koop à f 15,—, en een begeleidend vouwblad à f 1,50.

Tevens zullen er gedurende de tentoonstelling een aantal lezingen worden gehouden: 1. een inleiding op het werk van Van Ravesteyn. 2. De Gemeenschap, 3. de Nieuwzakelijke architectuur.

Voor deze serie kan men zich inschrijven bij het Centraal Museum. Nadere aankondigingen op het maandaffiche van het museum.

Erik de Jong

Het eerste jaar van de Bell Telephone Compagnie te Utrecht

In 1880 was het Amsterdam dat als eerste stad in ons land aan de International Belltelephone Compagny te New York, een concessie voor de aanleg en exploitatie van een plaatselijk telefoonnet verleende. De concessie werd al spoedig overgedragen aan de Nederlandsche Bell Telefoon Maatschappij. Een jaar later waren er reeds 382 aanvragen in de hoofdstad, waarvan in dat jaar niet meer dan 49 aansluitingen tot stand kwamen.

Nadat Rotterdam, Arnhem en Groningen in 1882 waren gevolgd, kwamen Den Haag, Haarlem en Zaandam in 1883 en eindelijk Utrecht en Dordrecht in 1884. Bedroeg het aantal aanvragen te Utrecht aanvankelijk 76 (waarvan 44 op 1 februari waren aangesloten), op het einde van het jaar waren deze aantallen resp. 97 en 93.

De maatschappij had het aantal aansluitingen voor de verschillende steden getaxeerd: voor Amsterdam was dit 2500, voor Rotterdam 1050 en voor Utrecht 300. Het was te verwachten dat te Amsterdam een grote belangstelling zou bestaan, maar het risico moest gedekt worden. Vandaar dat het tarief per wooneenheid werd gesteld op f 118,—. Voor de aangrenzende gemeenten Nieuwer Amstel en Ouder Amstel, die op het Amsterdamse net waren aangesloten, werd in 1882 en 1883 resp. f 150,— en f 250,— gevraagd. Ook Rotterdam en Den Haag vielen onder een hoog tarief nl. resp. f 118,— en f 115,—. De andere aansluitingen in Nederland, met uitzondering van Kralingen (f 150,—) en Zwijndrecht (f 100,—) kostten f 60,—.

Welke mogelijkheden bood een telefoon in die beginjaren.

In de eerste plaats waren het de plaatselijke gesprekken. Deze konden door een abonnee thuis gevoerd

worden, terwijl het voor niet-aangeslotenen mogelijk was vanuit een publiek telefoonstation op te bellen. In Utrecht waren drie van die stations: een in het kantoor van de maatschappij op de Neude (3e huis vanaf de Schoutenstraat richting Vinkenburgerstraat), een tweede op het station der Staatsspoorwegen 3e peron (voor doorgaande reizigers), en een derde in de vestibule van het station Maliebaan van de Hollandse IJzeren Spoorwegmaatschappij. Voor plaatselijk verkeer waren abonnementskaartjes voor het gebruik in deze publieke stations verkrijgbaar à raison van f 2,— voor tien kaartjes.

Het gebruik van een toestel was in die beginjaren wel heel wat anders dan nu bijna een eeuw later. Wilde men toen een gesprek voeren, dan moest eerst de kruk aan het toestel een paar malen rondgedraaid worden, zonder de hoorn van de haak te nemen. Daarna pas nam men de hoorn en moest er gewacht worden op een vraag van het Centraal Bureau. Was het gewenste nummer opgegeven, dan moest er gewacht worden op het woord „voorwaarts“, dat door de telefoniste werd gegeven als zij de verbinding tot stand had gebracht. Dan moest de hoorn aan de haak worden gehangen en na de kruk te hebben gedraaid en de hoorn opgenomen, kon men het gesprek voeren. Wanneer een gesprek geëindigd was, moest de hoorn weer aan de haak worden gehangen en de kruk éénmaal worden gedraaid. Deed men dit laatste niet, dan bleef de verbinding bestaan. Voorts kon van de telefoon gebruik worden gemaakt voor het verzenden van telegrammen. Van de aangeslotenen, die van deze telegramservice gebruik wensden te maken werd een vaste jaarlijkse bijdrage van f 5,— gevraagd. Boven de seinkosten moest f 0,05

per telegram betaald worden, zowel door de verzender als de ontvanger.

Eerst in 1887 werd het mogelijk intercommunale gesprekken te voeren. In genoemd jaar verleende het Rijk hiervoor concessie. Wie zulke gesprekken wilde voeren, moest jaarlijks een bedrag van f 10,- storten. Daarnaast werd een depot gevraagd om gesprekskosten te dekken. Voor elke verbinding moest f 0,50 voor een gesprek van 3 minuten betaald worden. De duur van zulk een gesprek was hoogstens 6 minuten. Daarna werd het afgebroken en moest een hernieuwde aanvraag op zijn beurt wachten. Was binnen één minuut na oproep geen antwoord ontvangen, dan was f 0,25 verschuldigd. Dringende gesprekken hadden voorrang tegen dubbel tarief.

Gedurende het jaar 1884 werden in Utrecht 26633 telefoonverbindingen tot stand gebracht. Wanneer we het gemiddeld aantal aangeslotenen (tussen 1 februari 1884 en 1 januari 1885) nemen, dan werden per abonnee gemiddeld 392 gesprekken gevoerd. Hiervan waren 1260 telegramopdrachten (gemiddeld 18 per aangeslotene).

Zoals gezegd bedroeg het aantal aansluitingen op 1 januari 1885 93. De nummers waren niet aansluitend doch lagen verspreid tussen 1 en 300. Uit de volgorde der nummers is niet op te maken of er van een wijkverdeling sprake is geweest.

Wanneer we de aangeslotenen in groepen verdelen, zien we dat er 11 waren, die betrekking hadden op het openbaar vervoer, d.w.z. op kantoren en functionarissen van de Staatsspoorwegen, de H.Y.S.M. en de tram. Dan waren er 6 stalhouderijen en 9 ten behoeve van stedelijke instellingen. Daarnaast vormden de hotels en confiserieën een groep van 7 nummers. De vrije beroepen waren vertegenwoordigd door 2 advocaten en een arts.

De telefoonmaatschappij belastte zich ook met het aanleggen van particuliere leidingen, dus buiten het telefoonnet om. In een fabriek, kantoor of hotel konden ten hoogste 20 lijnen worden aangelegd, met onderlinge communicatiemogelijkheid. Deze voorziening kon worden gekocht of gehuurd.

Curiositeitshalve moge nog worden vermeld, dat in 1891 de aanleg van een 180 kilometer lange telefoonlijn met 2 draden tussen Amsterdam en Groningen gereed kwam. De lijn tussen Amsterdam en Rotterdam was toen reeds enige tijd in gebruik.

De Bilt

W. A. G. Perks

Zie over de telefoon ook: M. W. Derks-Verhagen en P. H. Kijlstra. „Majestueuse langzaamheid. De Utrechtse „Telefoonkwestie“ 75 jaar geleden“. In: Mbl. OU. 45 (1972), 82-86 (Red.).

Nogmaals het Utrechtse Jodenrijtje

In het Maanblad Oud-Utrecht van juli i.l. publiceerden H. W. Versteeg en A. Graafhuis een bijdrage onder de titel „Het Utrechtse Jodenrijtje, een middeleeuws Jodenhofje“. Dat artikel werd geschreven naar aanleiding van een verzoek van de stadsarcheoloog drs. T. J. Hoekstra om alle bijzonderheden over het Jodenrijtje te rangschikken.

Versteeg en Graafhuis zullen zeer zeker niet de pretentie hebben om te beweren dat in hun artikel alle gegevens over het Utrechtse Jodenrijtje te vinden zijn. Ik vermoed dat hier slechts sprake is van de eerste resultaten van hun onderzoek. Ongetwijfeld zal verder spoorwerk nog meer aanvullende gegevens opleveren, die een beter inzicht kunnen geven in de tot op heden nauwelijks bekende geschiedenis van de Joden in Utrecht. Temeer is dit van belang omdat in de publicaties van Gans, Soetendorp, Zwarts en anderen niet zeer veel te vinden is voor wat betreft Utrecht.

Men dient zich op de eerste plaats af te vragen of de Joden in Utrecht wel een relatief belangrijke rol gespeeld hebben. Met een hoge graad van zekerheid

kan hierop negatief worden geantwoord. De vele verbodsbepalingen dwongen de Joden er toe zich praktisch uitsluitend toe te leggen op handel. Utrecht was hiervoor minder interessant dan bijvoorbeeld Amsterdam, waar bovendien een toleranter houding werd aangenomen.

In ieder geval was er te Utrecht een klein groepje Joden gevestigd. Men hoeft er het „Placaatboek“ van Johan van de Water maar op na te slaan om iets meer te weten te komen over de houding die men in de afgelopen eeuwen te Utrecht aannam ten opzichte van Joden.

Het artikel van Versteeg en Graafhuis licht ons vooral in over de localisatie van de Joden in Utrecht. Er blijft echter, ook op dat gebied, nog heel wat in het duister. Twee vragen - met enkele kanttekeningen - zou ik naar aanleiding van bovenvermeld artikel aan de orde willen stellen: waarom hebben de Joden zich op die specifieke plaats in Utrecht gevestigd? En, op de tweede plaats, wat is de betekenis van de term „Jodenrijtje“?